

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ & ΑΓΡΟΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ

Δρ. Νίκος Διαμαντίδης, Βιολόγος Περιβαλλοντολόγος
Βακάκης και Συνεργάτες Σύμβουλοι για Αγροτική Ανάπτυξη ΑΕ

1. Η έννοια τη διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών

Με τον όρο προστατευόμενη περιοχή, (IUCN 1991) προσδιορίζεται *μια περιοχή που είναι αφιερωμένη πρωταρχικά στην προστασία και απόλαυση της φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς και στη διατήρηση της βιοποικιλότητας των οικολογικών λειτουργιών και των ιδιαίτερων αξιών της φύσης*. Σύμφωνα με την Ελληνική νομοθεσία οι προστατευόμενες περιοχές μπορούν να καταταγούν σε έντεκα κατηγορίες οι οποίες προκύπτουν από τρεις διαφορετικούς νόμους. Η περιοχή των Πρεσπών είναι χαρακτηρισμένη ως Εθνικός Δρυμός. Εκτός όμως από την Εθνική Νομοθεσία ειδικές υποχρεώσεις για την προστασία της φύσης απορρέουν από σχετικές Διεθνείς Συμβάσεις τις οποίες η Ελλάδα έχει κυρώσει και από διεθνείς πρωτοβουλίες. Στο πλαίσιο αυτό η Μικρή Πρέσπα έχει χαρακτηριστεί ως υγρότοπος Διεθνούς σημασίας σύμφωνα με τη διεθνή σύμβαση Ramsar ενώ το Δάσος Κέδρων του Εθνικού Δρυμού Πρεσπών είναι χαρακτηρισμένο ως βιογενετικό απόθεμα. Επιπλέον, στα πλαίσια εφαρμογής της Οδηγίας 92/43, η οποία αποτελεί την κατεξοχήν νομοθεσία διατήρησης και διαχείρισης του ευρωπαϊκού φυσικού περιβάλλοντος, ο Εθνικός Δρυμός Πρεσπών, με έκταση 266 χιλιάδων στρεμμάτων περίπου, έχει προταθεί για ένταξη στο Δίκτυο Natura 2000, το οποίο σε εθνικό επίπεδο περιλαμβάνει 239 Τόπους Κοινοτικής Σημασίας και 151 Ζώνες Ειδικής Προστασίας.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η περιοχή των Πρεσπών, αποτελεί μια περιοχή η οποία υπάγεται σε ένα ιδιαίτερο νομικό καθεστώς προστασίας. Προκειμένου να εξασφαλιστεί η προστασία της περιοχής δεν αρκεί απλά και μόνο ο χαρακτηρισμός της ως «προστατευόμενη» αλλά απαιτείται μια διαρκής και συντονισμένη προσπάθεια για την προστασία, οργάνωση και λειτουργία της, με στόχο την ανάδειξη όλων των αξιών και λειτουργιών της (οικολογικών, αισθητικών, ιστορικών, πολιτιστικών, οικονομικών, κλπ.) Η προσπάθεια αυτή έχει επικρατήσει να αναφέρεται ως **διαχείριση** της περιοχής και στηρίζεται σε δύο βασικούς πυλώνες: 1) τον Φορέα Διαχείρισης και 2) το σχέδιο διαχείρισης

2. Η αναγκαιότητα της διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών

Η διαχείριση μιας εκάστης προστατευόμενης περιοχής προκειμένου να είναι αποτελεσματική πρέπει να στηρίζεται στην πολύ καλή γνώση της υφιστάμενης κατάστασης της περιοχής και των απαιτήσεων των επιμέρους στοιχείων του περιβάλλοντος (χλωρίδα, πανίδα, κλπ). Με υπόβαθρο τη γνώση αυτή, διαμορφώνεται το σχέδιο διαχείρισης της περιοχής το οποίο δύναται να περιλαμβάνει κυρίως τρεις κατηγορίες μέτρων και δράσεων που έχουν ως στόχο:

- την αποκατάσταση/διατήρηση της κατάλληλης οικολογικής ισορροπίας (μέσω ρυθμίσης/προσαρμογής όχι μόνο των παραγωγικών δραστηριοτήτων αλλά και του τρόπου άσκησης τους),
- την ευαισθητοποίηση του τοπικού πληθυσμού και των επισκεπτών της περιοχής,
- τη βελτίωση της υφιστάμενης γνώσης (μέσω υλοποίησης μελετών και ερευνητικών προγραμμάτων) προκειμένου αυτή να ανατροφοδοτήσει τη διαμόρφωση πιο εξειδικευμένων και αποτελεσματικών σχεδίων διαχείρισης.

Τόσο η κατάρτιση όσο και η ευθύνη για την εφαρμογή, την παρακολούθηση και αξιολόγηση του σχεδίου διαχείρισης αποτελούν βασική αρμοδιότητα του Φορέα Διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής, ο οποίος επιπλέον έχει την ευθύνη και την αρμοδιότητα αλλά και τη δυνατότητα για μια σειρά από άλλες δραστηριότητες όπως:

- Να παρέχει γνωμοδοτήσεις για την προέγκριση χωροθέτησης έργων και δραστηριοτήτων εντός της προστατευόμενης περιοχής.
- Να εισηγείται προς τις αρμόδιες αρχές τυχόν πράξεις ή παραλείψεις που συνιστούν παραβάσεις της περιβαλλοντικής νομοθεσίας.
- Να καταρτίζει μελέτες και να εκτελεί τεχνικά ή άλλα έργα που περιλαμβάνονται στα σχέδια διαχείρισης και είναι απαραίτητα για την προστασία και ανάδειξη της περιοχής.
- Να υλοποιεί προγράμματα είτε αυτόνομα είτε σε συνεργασία με άλλους φορείς που προάγουν την επιστημονική γνώση για την κατάσταση της περιοχής.
- Να παρέχει ενημέρωση και κατάρτιση στον τοπικό πληθυσμό σε θέματα που αφορούν στη λειτουργία της περιοχής.
- Να προωθεί/υποστηρίζει προγράμματα οικότουρισμού.

Η εκτέλεση όλων των προαναφερομένων δραστηριοτήτων προϋποθέτει κατάλληλη οργάνωση καθώς και επαρκή στελέχωση και χρηματοδότηση. Ωστόσο, όπως συνήθως συμβαίνει στη χώρα μας, η εκχώρηση ευθυνών και αρμοδιοτήτων δεν συμβαδίζει με την εκχώρηση πόρων (ανθρωπίνων, οικονομικών, κλπ) με αποτέλεσμα οι Φορείς Διαχείρισης να καλούνται να επιτελέσουν ένα ιδιαίτερα σημαντικό έργο χωρίς όμως να διαθέτουν τους κατάλληλους πόρους, γι' αυτό και οι περισσότεροι Φορείς Διαχείρισης αδυνατούν να λειτουργήσουν με αποτελεσματικότητα με ότι αυτό συνεπάγεται σε όρους διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής.

3. Γεωργία και Περιβάλλον

Τα γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα αποτελούν μια δέσμη μέτρων ορθολογικής διαχείρισης της γεωργικής και δασικής γης που συμβάλλουν στην προστασία και βελτίωση του περιβάλλοντος μέσω της εξυπηρέτησης συγκεκριμένων στόχων όπως η προστασία του εδάφους και των υδατικών πόρων, η άμβλυνση των κλιματικών μεταβολών, η προστασία της βιοποικιλότητας, η προστασία/διατήρηση του αγροτικού τοπίου, η βελτίωση της οικολογικής σταθερότητας των δασών.

Η βασική φιλοσοφία που διέπει τα γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα απορρέει από την αναγνώριση του γεγονότος ότι η άσκηση της γεωργίας είναι σε θέση να προκαλέσει διαταραχή της ισορροπίας που υπάρχει στο οικοσύστημα. Ως κυριότεροι παράγοντες που ευθύνονται για τη διαταραχή αυτή είναι οι καλλιεργητικές πρακτικές που εφαρμόζονται (όργωμα, φυτοκάλυψη, άρδευση, κλπ) καθώς και η χρήση αγροχημικών (λιπάσματα, φυτοφάρμακα) ενώ το μέγεθος των επιπτώσεων προσδιορίζεται από την ποσότητα και το είδος των παραγόμενων προϊόντων, το είδος των χρησιμοποιούμενων εισροών, τις εφαρμοζόμενες καλλιεργητικές μεθόδους και την κατάσταση του άμεσου φυσικού περιβάλλοντος. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι η περιβαλλοντική υποβάθμιση που προκαλείται μπορεί να περιορίζεται εντός των ορίων του αγρο-οικοσυστήματος αλλά μπορεί να εκτείνεται και εκτός αυτού με τη μεταφορά του ρυπογόνου παράγοντα και την απόθεσή του σε άλλα οικοσυστήματα.

Η ΕΕ έχοντας αναγνωρίσει από τη δεκαετία του 90 τις αρνητικές επιπτώσεις από την άσκηση της γεωργίας ξεκίνησε να ενσωματώνει στην αγροτική της πολιτική συνιστώσες που αφορούν στην προστασία του περιβάλλοντος. Ειδικότερα, στην Agenda 2000 εισήγαγε στην αρχή σύμφωνα με την οποία **οι γεωργοί πρέπει να ανταποκρίνονται σε απαιτήσεις προστασίας του περιβάλλοντος ως προϋπόθεση για να επωφεληθούν από τη στήριξη της αγοράς**, ενώ με την μεταρρύθμιση της ΚΓΠ του 2003 έδωσε μεγαλύτερη έμφαση στην **πολλαπλή συμμόρφωση**, η οποία έγινε **υποχρεωτική**. Από το 2005 όλοι οι γεωργοί που λαμβάνουν άμεσες ενισχύσεις θα υπόκεινται σε **υποχρεωτική πολλαπλή συμμόρφωση** και πιο συγκεκριμένα θα πρέπει να συμμορφώνονται με τις απαιτήσεις που ορίζουν 19 νομοθετικές πράξεις, οι οποίες ισχύουν άμεσα στο επίπεδο της γεωργικής εκμετάλλευσης στους τομείς του περιβάλλοντος, της δημόσιας υγείας, της υγείας των ζώων και των φυτών και της καλής διαβίωσης των ζώων και στην περίπτωση όπου διαπιστώνονται μη συμμορφώσεις θα επιβάλλονται κυρώσεις στους γεωργούς, οι οποίες αφορούν στην μερική ή ολική μείωση της στήριξης.

4. Γεωργοπεριβαλλοντικά Μέτρα

Η συνιστώσα του περιβάλλοντος στην άσκηση της γεωργίας ωστόσο δεν περιορίζεται μόνο στη θέσπιση της πολλαπλής συμμόρφωσης.

Μια άλλη βασική αρχή που διατυπώνεται στην κοινοτική στρατηγική για την ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών προβληματισμών στην ΚΓΠ συνιστάται στο εξής: στις περιπτώσεις όπου η κοινωνία επιθυμεί να παρέχουν οι γεωργοί μια περιβαλλοντική υπηρεσία που υπερβαίνει το επίπεδο αναφοράς, η υπηρεσία αυτή πρέπει να αγοράζεται μέσω γεωργοπεριβαλλοντικών μέτρων.

Σε εφαρμογή της αρχής αυτής, η ΕΕ έχει θεσπίσει τα γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα, τα οποία στηρίζουν ειδικά μελετημένες **γεωργικές πρακτικές** που υπερβαίνουν το επίπεδο αναφοράς της «Ορθής Γεωργικής Πρακτικής» (ΟΓΠ), συμβάλλοντας στην **προστασία του περιβάλλοντος** και στη **διατήρηση του τοπίου**.

Η εφαρμογή των γεωργοπεριβαλλοντικών προγραμμάτων έγινε υποχρεωτική από το 1992 για τα κράτη μέλη στο πλαίσιο των οικείων προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης, ενώ η μεταρρύθμιση της

ΚΓΠ του 2003 διατηρεί τον υποχρεωτικό χαρακτήρα των γεωργοπεριβαλλοντικών προγραμμάτων για τα κράτη μέλη, χωρίς ωστόσο να τα καθιστά υποχρεωτικά και για τους γεωργούς.

Τα γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα μπορούν να καταταγούν σε διάφορες κατηγορίες ανάλογα με την οπτική γωνία που χρησιμοποιείται για την εξέτασή τους. Με σημείο εκκίνησης το στόχο που καλούνται να εξυπηρετήσουν διακρίνονται σε μέτρα που αποσκοπούν **(i)** στη διατήρηση της εύθραυστης ισορροπίας και της αξίας των προστατευόμενων περιοχών και **(ii)**, στην αποφυγή της περαιτέρω υποβάθμισης περιοχών όπου έχουν αναγνωριστεί σημαντικά περιβαλλοντικά προβλήματα (π.χ. ρύπανση υδροφόρου ορίζοντα από έκπλυση νιτρικών). Εναλλακτικά, εκκινώντας από το βαθμό εξειδίκευσής τους διακρίνονται σε μέτρα **(i)** οριζόντια τα οποία μπορούν να εφαρμοστούν σε διάφορες περιοχές και **(ii)**, σε εξειδικευμένα τα οποία εφαρμόζονται σε επιλεγμένες (κυρίως προστατευόμενες) περιοχές. Τα μέτρα αυτά δύνανται να περιλαμβάνονται στα σχέδια διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών ωστόσο πρέπει να σημειωθεί (όπως παρουσιάζεται και σε επόμενη ενότητα) ότι ούτε η χρηματοδότηση τους αλλά ούτε και ο έλεγχός τους είναι ευθύνη του Φορέα Διαχείρισης.

Ενδεικτικά ορισμένα από τα γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα που ισχύουν στην τρέχουσα προγραμματική περίοδο (2007-2013) και τα οποία παρουσιάζουν ενδιαφέρον για την περιοχή των Πρεσπών είναι τα εξής:

- Εξισωτική αποζημίωση (σε χαρακτηρισμένες ορεινές και μειονεκτικές περιοχές). Το συγκεκριμένο μέτρο αποσκοπεί στη διατήρηση της γεωργικής δραστηριότητας καθώς θεωρείται επιβεβλημένη για την αποφυγή περαιτέρω υποβάθμισης του περιβάλλοντος που δύναται να προκύψει από την εγκατάλειψη της γεωργίας.
- Ενισχύσεις γεωργών που ασκούν γεωργική δραστηριότητα σε περιοχές Natura 2000. Αποσκοπεί στην ενθάρρυνση μέσω ενίσχυσης των παραγωγών (με 50€/ha) για υιοθέτηση πρακτικών που δε συνάδουν με τις συνήθεις πρακτικές (π.χ. θερισμός από το κέντρο προς την περιφέρεια του αγροτεμαχίου, μη βόσκηση κατά την περίοδο Μάρτιος- Αύγουστος, διατήρηση αυτοφυούς βλάστησης κλπ) και μέσω των οποίων εξασφαλίζεται προστασία της βιοποικιλότητας και ιδιαίτερα της ορνιθοπανίδας. Οι πρακτικές που πρέπει να ακολουθούνται θα εξειδικευτούν σε μεταγενέστερο χρόνο βάσει των διαχειριστικών σχεδίων
- Βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία. Αποσκοπεί στην υποστήριξη των παραγωγών για την υιοθέτηση ενός κατεξοχήν τρόπου ήπιας μεθόδου καλλιέργειας/εκτροφής μέσω της οποίας περιορίζονται σημαντικές οι αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις σε σχέση με αυτές που προκαλούνται από τις συμβατικές μεθόδους.
- Εκτατικοποίηση της κτηνοτροφίας Αποσκοπεί στην προσαρμογή της βοσκοφόρτωσης στα επίπεδα της βοσκοϊκανότητας των βοσκοτόπων και μακροπρόθεσμα στην επίτευξη αειφορικής διαχείρισης των βοσκοτόπων μέσω του περιορισμού της πυκνότητας βόσκησης.
- Αποκατάσταση αναβαθμίδων. Αποσκοπεί στη διατήρηση του ιδιαίτερου αγροτικού τοπίου και στον περιορισμό της διάβρωσης και των συνεπαγόμενων επιπτώσεων.

- Προστασία υγροτοπικών συστημάτων. Αποσκοπεί στην αποτροπή της περαιτέρω υποβάθμισης των χαρακτηριστικών και των λειτουργιών των υγροτοπικών συστημάτων. Για το σκοπό αυτό ενθαρρύνονται οι παραγωγοί για την εφαρμογή αγρανάπαυσης ή την εφαρμογή αμειψισποράς με ξηρικές καλλιέργειες και την διατήρηση ενός σταθερού ακαλλιέργητου περιθωρίου
- Διατήρηση απειλούμενων αυτόχθονων φυλών ζώων. Η δράση αποσκοπεί στη διατήρηση της βιοποικιλότητας μέσω ενίσχυσης των παραγωγών για τη διατήρηση ή και αύξηση του αριθμού των απειλούμενων από εγκατάλειψη αυτόχθονων φυλών αγροτικών ζώων (π.χ. ελληνικός βούβαλος)
- Διατήρηση εκτατικών καλλιεργειών που κινδυνεύουν από γενετική διάβρωση. Αποσκοπεί στη διατήρηση της καλλιέργειας τοπικών ποικιλιών που αυτή τη στιγμή δεν αντιμετωπίζουν άμεσο ενδεχόμενο να χαθούν αλλά βρίσκονται σε πρόδρομο στάδιο απώλειας.
- Προώθηση πρακτικών για την προστασία της άγριας ζωής. Αποσκοπεί στη διατήρηση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων οι οποίες συντελούν στη διατήρηση και προστασία της απειλούμενης και άγριας ζωής της οποίας ο βιότοπος εξαρτάται εν μέρει από τις γεωργικές εκμεταλεύσεις και στην προστασία και διαχείριση της άγριας πανίδας που εξαρτάται από τις αγροτικές γαίες και οι πληθυσμοί της βαίνουν μειούμενοι. Ενδεικτικά μερικά μέτρα/πρακτικές που προωθούνται είναι η αποφυγή δηλητηριασμένων δολωμάτων, η ελεγχόμενη χρονικά και χωρικά εντομοκτονία, η αποφυγή συγκομιδή του συνόλου της παραγωγής κλπ.
- Δάσωση γεωργικών και μη γεωργικών εκτάσεων. Αποσκοπεί στην ενίσχυση της αντιδιαβρωτικής προστασίας τον εμπλουτισμό του υπόγειου υδοφορέα, τη διατήρηση της βιοποικιλότητας κλπ.

Από τα ανωτέρω ενδεικτικά περιγραφέντα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα και δράσεις καθίσταται σαφές ότι υπάρχει η δυνατότητα για εφαρμογή μιας τεράστιας ποικιλίας ρυθμίσεων της γεωργικής δραστηριότητας οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν σε σημαντικά οφέλη που αφορούν στην προστασία του περιβάλλοντος. Η υιοθέτηση οποιουδήποτε από τα ανωτέρω μέτρα στα πλαίσια της ιδιαίτερα ανταγωνιστικής οικονομίας που λειτουργούν σήμερα οι Έλληνες παραγωγοί αποτελεί είτε πρόσθετο κόστος είτε απώλεια εισοδήματος. Στο σημείο αυτό έγκειται και η υποστήριξη/ενίσχυση που παρέχεται από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο. Σε γενικές γραμμές η μεθοδολογία εκτίμησης της παρεχόμενης ενίσχυσης στους παραγωγούς στηρίζεται στην παραδοχή ότι η ανάληψη ορισμένων πρόσθετων δεσμεύσεων (οι οποίες ξεφεύγουν από τις συνήθεις πρακτικές και από τις επιταγές της νομοθεσίας) οφείλει να αντισταθμιστεί. Για το σκοπό αυτό εκτιμάται η πρόσθετη απώλεια εισοδήματος ή/και το πρόσθετο κόστος και το ποσό αυτό παρέχεται ως ενίσχυση στους παραγωγούς.

5. Τρόπος εφαρμογής αγροπεριβαλλοντικών μέτρων στην Ελλάδα

Στην προηγούμενη ενότητα αναφέρθηκε μια ποικιλία γεωργοπεριβαλλοντικών μέτρων που θα ισχύσουν κατά την περίοδο 2007-2013 στην Ελλάδα. Τα μέτρα αυτά καθορίστηκαν από το Υπ.ΑΑΤ

στο πλαίσιο του σχεδιασμού του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013 και εγκρίθηκαν από την ΕΕ.

Στην παρούσα φάση προετοιμάζεται η πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος στην οποία θα αναλύονται στη λεπτομέρειά τους όλες οι ενέργειες που πρέπει να αναλάβει ο κάθε ενδιαφερόμενος που επιθυμεί να τύχει ενίσχυσης για την ανάληψη των δεσμεύσεων εκείνων που αποτελούν το κάθε διακριτό γεωργοπεριβαλλοντικό μέτρο ή δράση. Με βάση την εμπειρία από την υλοποίηση των αντίστοιχων προγραμμάτων κατά την περίοδο 2000-2006, τα βασικά στάδια & ενέργειες δεν αναμένεται να διαφοροποιηθούν.

Έτσι, στην περίπτωση που ένας παραγωγός ενδιαφέρεται να ενταχθεί σε μια αγροπεριβαλλοντική δράση και να τύχει της σχετικής ενίσχυσης, θα πρέπει να προβεί στις ακόλουθες ενέργειες:

- να μελετήσει την σχετική πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος, προκειμένου να αναγνωρίσει αν πληρούνται οι προϋποθέσεις επιλεξιμότητας τόσο από τον ίδιο όσο και από την παραγωγική του δραστηριότητα (έκταση, χωροθέτηση, καλλιέργεια, ποικιλία, κλπ),
- να διερευνήσει τη δυνατότητα ανάληψης των δεσμεύσεων που ορίζει το εκάστοτε μέτρο ή δράση και να συντάξει Σχέδιο Περιβαλλοντικής Διαχείρισης για την εκμετάλλευσή του για την επόμενη πενταετία¹,
- να προετοιμάσει τον Φάκελο Υποψηφιότητας, ο οποίος πέραν του ΣΔΠ περιλαμβάνει ορισμένα δικαιολογητικά, τα οποία τεκμηριώνουν την ικανοποίηση των προϋποθέσεων επιλεξιμότητας.

Μετά την αξιολόγηση και έγκριση της αίτησής του οφείλει:

- να εφαρμόζει τα όσα αναφέρει στο ΣΔΠ και να τηρεί τη σχετική τεκμηρίωση,
- να υποβάλλει κατ' έτος την αίτηση πληρωμής, προκειμένου να εισπράττει την αναλογούσα ενίσχυση.

Είναι προφανές ότι εκτός των ανωτέρω αναλαμβάνει την υποχρέωση να αποδέχεται τους όποιους ελέγχους ορίζει η νομοθεσία, μέσω των οποίων επιβεβαιώνεται η τήρηση των δεσμεύσεών του.

Σημειώνεται ότι, η ανωτέρω περιγραφή αποτελεί ένα γενικό οδηγό ενεργειών, ο οποίος εξειδικεύεται ανά περίπτωση γεωργοπεριβαλλοντικής δράσης, γι' αυτό και ο ενδιαφερόμενος παραγωγός πρέπει να απευθύνεται για περισσότερες λεπτομέρειες στη Δ/ση Αγροτικής Ανάπτυξης ή στο Τοπικό Κέντρο Αγροτικής Ανάπτυξης.

---

¹ Συνήθης χρόνος ανάληψης δεσμεύσεων.